

nyaitól, hogy az egyházzenevel a gyakorlatban vagy kutatóként foglalkozó fiatalok értsék a latin liturgikus énekszövegeket és a magyar szövegek mögött is felismerjék a mértékadó latin biblikus textust!

Fáradozása nem volt hiábavaló.

„In conspectu angelorum psallam tibi :

adorabo ad templum sanctum tuum.” (Ps 137,1–2)

Hogy a Tanár úr egyházi zenéhez való viszonyulását milyen nagymértékben a liturgikus gondolkodása határozta meg, azt mindig is tapasztaltuk, az azonban már kevésbé köztudott, hogy ebben a témában milyen fontos tanulmányokat tett le a nemzetközi liturgiatudomány asztalára. Erről az Amerikában megjelent és csak angol nyelven olvasható munkájáról szól most nekünk Földváry Miklós, az ELTE adjunktusa, a Vallástudományi Központ (Liturgiátörténeti Kutatócsoport) vezetője.

Földváry Miklós István: Dobszay László, a liturgiátörténész

Néhány évvel ezelőtt egy kutatástörténeti összefoglalásban írtam a következőket: „A XX. századi liturgikus gondolkodás korszakalkotó, sokoldalú és szuggesztív egyénisége volt Dobszay László (1935–2011) liturgiátörténész, zenetudós és karnagy [...] Dobszay, aki mindig a struktúrára volt érzékeny, rendszerező elme és maga is aktív rítusalkotó volt, az úzusban olyan alkotást látott, amelyet kreatív elmék terveznek meg és ültetnek át a gyakorlatba.” Valóban, nem csak a neki annyira kedves esztergomi rítusban látta meg az alkotói koncepciót, hanem ő maga is lehetségesnek, kívánatosnak látta a liturgiához való alkotói hozzáállást, mintegy kongeniálisnak tartva magát azokkal a késő ókori és középkori elmékkel, akik névtelenül ugyan, de megszerkesztették a római liturgiát és annak változatait. Ez a fölfogás, ez a szellemi magatartás a kulcsa annak a kettősségnek, amelyet liturgikus, pontosabban liturgiaalkotói munkásságát látva tapasztalunk.

Dobszay ugyanis a progresszíveknek túl tradicionalista (Magyarországon inkább ez az oldal hangsúlyos), ám a tradicionalistáknak túl progresszív (ez inkább külföldi fogadtatásában érzékelhető). Könnyű lenne ezt elintézni azzal, hogy ebben a tisztelőiből álló körben megállapítjuk: neki volt igaza, mert józan mértéket tartott, elkerülte a szélsőségeket. Valóban, megvolt benne valamiféle örök kiegyensúlyozni vágyás, idegenkedés a túlzásoktól, és valami mély rokonszenv a normalitás, a szélesebb társadalom, sőt a kisemberek világa iránt. De ugyanígy megvolt benne némi provokatív, hogy ne mondjam: polgárpukkasztó hajlam is, idegenkedés a megállapodottságtól, az egyértelműségtől, az elkényelmesedéstől. Joggal érezhette magát a nyugati egyház liturgiája, sőt paraliturgiája sáfárának, akit a térben és időben kiterjedt anyag bensőséges ismerete feljogosít arra, hogy mindig a helyzetnek megfelelően válogasson saját és idegen, ő és új között. De az eredmény végül nem egyszerűen válogatás

lett, hanem valami eltéveszthetetlenül személyes átszűrődése a hagyomány nagy folyamának.

Ha történetileg közelítjük meg, Dobszay alapélménye, amely kritikára ingerelte és alkotásra serkentette, az elsikkasztott liturgiareform volt. Ismerte és szerette a liturgikus örökséget, de hitt a reform szükségességében. Osztozott a XIX–XX. századi megújulási mozgalom alapeszméiben, rokonszenveiben: nagyra becsülte az egyházatyák korát és az úgynevezett órómai aranykort, nem volt ellenére, ha a rítus szerkezete, lényegi, erőteljes és egyszerű megnyilvánulásai kerülnek fölénybe a középkorias keresettséggel, túlértelmezéssel szemben, fogékony volt más felekezetek valós értékeire. Zenében és ceremóniában is távol állt tőle a „puccosság”, miközben őszintén akarta a népliturgiát, elsősorban a nyelvi, a fizikai és a zenei megközelíthetőség szintjén: azaz a szertartás legyen alapvetően népnyelvű, ésszerű terjedelmű és a laikus gyülekezet által énekelhető. Ezek a törekvések egészültek ki a történelmi örökség létjogosultságának hangoztatásával: a tridenti korban, majd a XX. század elején végletesen uniformizált és agyonfegyelmezett gyakorlat engedjen teret a mindenkori, rétegek és változatok sokaságából összeálló, és mégis így, ebben a gazdagságában egységes római liturgiának!

Mindez a II. vatikáni zsinat előtt és alatt nem számított kifejezetten konzervatív hozzáállásnak. Katolikus értelmiségiek, liturgikus szakemberek, sőt X. Piustól XXIII. Jánosig pápák képviseltek hasonló álláspontot. Jogosnak tűnt a bizalommal teli várakozás, hogy a XX. század első kétharmadán végighúzóódó folyamatok majd egy legmagasabb szintről támogatott, átgondolt, részben az előzőeket is revidelő reformban öltönek testet, amelynek fő tájékozási pontjai a forrásokhoz való visszatérés és a Volksliturgia eszméje lesznek.

Nem így történt. Résourcement és aggiornamento érdekházasságában az utóbbi viselte a nadrágot, újdonsült hitvestársa legfőljebb arra kellett, hogy bejárása legyen általa az előkelőbb szalonokba. Közhellyé vált „őskeresztény” szokásokra hivatkozva elégténi ki a hippikorszak közízlését, és a sötét középkor vagy a barokk triumfalizmus szégyellnivaló maradványaként takarítani ki az egyházi kultúra legnemesebb teljesítményeit a sekrestyékből és a karzatokról. A reformot előkészítő nemzedék egy része öncsalással, megalkuvással fogadta a fejleményeket, más részük dühödt ellenállásba kezdett. A legkevesebben azok voltak, akik, mint Dobszay is, egyesíteni tudták az engedelmesség nyugalmát és a lázadás indulatát, hogy mentsek, ami menthető, és ha kell, diplomatikusan, ha kell, a laikus liturgia kerülőútjain, ha kell, a világi tudományosság vagy művészi élet fedezéke alatt fölépítsenek egy másik lehetséges világot, azaz megvalósítsák a reformot, amely elsikkadt.

Dobszay liturgiaalkotói korszakának nagy része erre az időszakra esett, és Magyarországon, ahol a változások ugyan nem különös radikalizmussal, de lényegében ellenállás nélkül mentek végbe, mint konzervatív gondolkodó és a fennálló rend kritikusa híresült el. Alig volt, aki észrevette, hogy talán ő az egyetlen, aki komolyan vette a zsinat célkitűzéseit, és akinek világos, átgondolt

cselekvési terve volt, azaz lett volna a reform végrehajtásához. A másik szempont élete utolsó éveiben vált csak hangsúlyossá, akkor elsősorban a reformok előtti liturgia hívein keresztül a külföldi nyilvánosság is tudomást szerzett elképzeléseiről, megismerte a „magyar modellt”, és amikor XVI. Benedek pápa révén a hagyományos liturgia kiléphetett addigi elszigetelt helyzetéből, és lassan be-, illetve visszacsatlakozhatott az egyházi élet vérkeringésébe.

Az európai és amerikai tradicionalizmus évtizedek óta hangoztatott, kissé már unalmas szölamai között frissen és nyugtalanítóan szólalt meg Dobszay hangja. Vonzó volt, hogy egy általános elismertségnek örvendő szakember kikezdehetetlen érveléssel támogatja meg, amit dilettáns elvbarátai legföjlebb érzelmileg tudnak megalapozni. De kellemetlenül hatott, hogy ez az érvelés nem kíméli a hagyományos liturgiának, pontosabban a hagyományos liturgia zsinat előtti állapotának gyengéit sem, és elkötelezi magát a megújulási mozgalom, az eredeti zsinati célok és a Magyarországon már részben elért vívmányok mellett. Ebben az összefüggésben a hagyományos liturgia zsinat előtti állapota nem restaurálandó cél volt egy szerencsétlen eltévelyedés után, hanem kiindulópont, amelyhez azért kell visszatérni, hogy az a bizonyos elsikkasztott reform végre valóban megtörténhessen.

Ilyen körülmények között született meg Dobszay két, szervesen összetartozó kötete, amelyeket bátran nevezhetnénk liturgiaalkotói hitvallásának. Munkássága első és hosszabb szakaszát az elsősorban kritikai ihlettségű, Ratzinger bíborosnak ajánlott kötet, „A Bugnini-liturgia és a reform reformja” foglalja össze. A jövőnek inkább a második, konstruktív kötet mutat iránnyt „A római rítus helyreállítása” címmel. Jellemző, hogy jöjlehet eredetileg magyarul íródtak, mindkettő angolul jelent meg és vált ismertté. Valószínűleg itt az ideje, hogy a próféta saját hazájában is megszólaljon.

A tridenti zsinattól kezdve a szent zenéről szóló számos vatikáni megnyilatkozás emeli ki a gregorián mellett a Palestrina-stílus, a reneszánsz polifónia elsőségét a liturgiában. Szünet előtti utolsó előadásunkban eredetileg erről a Tanár úrnak is oly kedves témáról hallottunk volna Mizsei Zoltántól, aki tanszékünkön segíti hallgatónk e tárgykörben való elmélyülését, de a műsorváltás jogával élve ő úgy döntött, hogy inkább egy meglepetés vendéget hoz nekünk. De erről inkább magyarázkozzon ő...

Mizsei Zoltán: Dobszay László és a reneszánsz polifónia

Hogy Dobszaynak milyen volt viszonya a reneszánsz polifóniához, arra mindenki emlékezhet, aki énekelt a keze alatt a Schola Hungaricában vagy hallgatta a kórus lemezein felhangzó többszólamú tétéleket. Mindezek közül talán az 1984-es lemez a legmeghatározóbb élmény, ahol először hangzottak fel a pozsonyi Anna Hannsen Schuman-kódex többszólamú vesperástétélei. Itt —és általában a Dobszay-interpretációk kapcsán— persze a legföjlebb élmény nem kifejezetten magára a korszakra vonatkozik. Dobszay a reneszánsz darabok